

Szerkesztői előszó

2020. február 25-én a történelmi Magyar Királyság végnapjainak megannyi különös epizódja elevenedett meg azon a konferencián, amely az egykori országterületen 1918 és 1921 között létrejött vagy csak elképzelt – és inkább rövidebb, mint hosszabb ideig fennálló – államalakulatokról szólt. Noha az egyes történetekben végig ott kísértett az „akár így is alakulhatott volna” gondolata, amely már csak egy lépésre van az alternatív történetírás bizonytalan határvidékétől, az előadók végig a szakma szigorú keretein belül maradtak, és csak arról beszéltek, ami ténylegesen is lejajlott az I. világháború lezárásának drámai pillanataiban. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Eötvös József Kutatóközpontjának Közép-Európa Kutatóintézete és az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoport közös szervezésében megrendezett konferencia hat szekciójában tizenhét szakember (Borsi-Kálmán Béla, Fedinec Csilla, Göncz László, Janek István, Lukács B. György, Marchut Réka, Molnár Csongor, Murber Ibolya, Ordasi Ágnes, Révész Tamás, Szakál Imre, Szeghy-Gayer Veronika, Sztancs Gábor, Tóth Imre, Végső István, Vörös Boldizsár, Zahorán Csaba) közel tíz órán át vitatta meg az átmeneti államalakulatok és a hozzájuk kötődő elitek történetét, aminek révén a soknemzetiségű és soknyelvű térség történetének egy eddig kevésbé feltárt fejezete nyílt meg a hallgatóság előtt.

Noha néhány kérészéletű államalakulat viszonylag nagy hírnévre is szert tett a saját korában, és számos Magyarországon kívüli példa is említhető, a témát alapvetően még senki sem dolgozta fel rendszerező és tudományos igénnyel. A konferencia és az abból összeálló kötet ötlete Ablonczy Balázs felvetéseiből szökkent szárbá, majd – a konferencia szervezésével párhuzamosan – néhány rövidebb esettanulmány a *Rubicon* folyóirat 2020. évi 4. számának kérészállamokról szóló blokkjában is megjelent. Jelen kiadvány, amelyet az olvasó a kezében tart, nemcsak a kibővített, jegyzetapparátussal ellátott és nemegyszer továbbgondolt szövegeket foglalja magában, hanem annál jóval több: eddig sehol sem közölt elemzéseket és történeteket is tartalmaz.

A szerzők által körbejárt kérdések vagy a megközelítések sokszínűsége miatt ugyan másképp is strukturálhattuk volna a kötetet, végül a földrajzi szempontot vettük alapul. Ennek megfelelően soroltuk be az írásokat – Hatos Pál köszöntője és Ablonczy Balázs a kérészállamokat tipologizáló bevezető tanulmánya után – öt nagyobb fejezetbe. Míg az első rész a történelmi Magyarország délkeleti és keleti régiójában (a Bánságban és a Székelyföldön) megvalósult vagy tervezett államalakítási kísérleteket veszi sorra, a második Észak- és Északkelet-Magyarországra (a mai Szlovákia keleti felére és Kárpátaljára) összpontosít. A harmadik fejezet az Osztrák–Magyar Monarchia két vesztes utódállamának a mai Burgenlandért folytatott küzdelmét, a negyedik az Olaszországhoz és a délszláv államhoz került területeken zajló önszerveződést mutatja be, míg az ötödik részben Magyarország központi részei kerülnek a figyelem középpontjába. A kötetet Egry Gábor összegző

írása zárja. Az összeállításban ugyan nem szerepel az összes, 1918 és 1921 között felmerült elképzelés – például a Kalotaszegi Köztársaság, a Zsil-völgyi bányászok „munkásköztársasága” vagy a Palóc Köztársaság –, de azokról, amelyekről már érdemi kutatások folytak, igyekeztünk beszámolni.

Az itt következő tanulmányok olyan történeteket elevenítenek meg, amelyek bővelkednek a néha egészen groteszk vagy mulatságos, máskor viszont kifejezetten tragikus fordulatokban. Bár az egyes írásokban tárgyalt államalakulatok a mából nézve inkább tűnnek valószínűtlen, mintsem reális alternatíváknak, ha belegondolunk, hogy térségünkben több olyan ország – sőt nemzet – is van, amelyek létezésén eszünkbe sem jut csodálkozni, akkor már ezek a kérészállamok sem hatnak annyira fantasztikusnak. Pedig megszületése idején például a Moldovai Köztársaság, Bosznia-Hercegovina, a mai Észak-Macedónia vagy Koszovó, de akár Ausztria és Szlovákia kapcsán is több volt a kérdőjel, mint a bizonyosság – nem beszélve arról, hogy néhány évtizede még egy Német Demokratikus Köztársaságnak nevezett állam is megtalálható volt a politikai térképeken –, mégis milyen magától értetődő realitásként viszonyulunk hozzájuk. (Igaz, egyes államalakulatok, mint például a sokak által nem elismert Koszovó vagy a még vitatottabb Dnyeszter Menti Köztársaság jövője továbbra is bizonytalan.) A történelmi Magyarország területén kialakult átmeneti államok ellentmondásossága mindenesetre jól visszaadja azt a drámai átalakulást, amelyben a „boldog békeidők” hosszú ideje fennálló rendjét egy új, bizonytalanabb világ váltotta fel. A „kérészállamok” ezért nemcsak „furcsaságuk” miatt érdekesek, de kialakulásuk, létezésük és eltűnésük körülményei, valamint emlékeztetük is sok fontos, szakmailag releváns tanulságot tartogat a közép-európai régió múltja és jelene iránt érdeklődők számára. De erről beszéljenek maguk a szerzők.

Szeghy-Gayer Veronika, Zahorán Csaba

Köszönetnyilvánítás

Szeretnénk köszönetet mondani Hatos Pálnak és Ablonczy Balázsnak, valamint a Nemzeti Közzolgálati Egyetemnek és az MTA-Lendület Trianon 100 Kutatócsoportnak a kérészállamokról szóló konferencia megszervezéséhez, valamint jelen kötet kiadásához nyújtott támogatásért. Ezen túl Szarka Lászlónak, Egry Gábornak és L. Balogh Béninek az alapos szaklektori munkájukért, Stirling Zsófiának a türelmes olvasószerkesztésért, Balogh Róbertnek az angol absztraktokhoz nyújtott segítségével, Vörös Boldizsárnak az illusztrációk beszerzéséért, végül, de nem utolsósorban, az összes szerzőnek és mindazoknak, akik részt vettek a kötet elkészítésében.